

SJÁLFS MYNDIR

**KJARVALSSTAÐIR
JAN.-FEB. 1988**

Menningarmálanefnd Reykjavíkur:

Hulda Valtýsdóttir, formaður

Elin Pálmadóttir

Ingibjörg Rafnar

Kristín Ólafsdóttir

Ragnheiður B. Guðmundsdóttir

Fulltrúar listamanna í Menningarmálanefnd Reykjavíkur:

Guðrún Gunnarsdóttir

Selma Guðmundsdóttir

Forstöðumaður Kjarvalsstaða:

Alfreð Guðmundsson

Listráðunautur Kjarvalsstaða:

Gunnar B. Kvaran

Hönnun sýningar:

Gunnar B. Kvaran

Steinþór Sigurðsson

Aðstoðarmaður:

Ívar Valgarðsson

Ljósmyndun:

Kristján Pétur Guðnason

Yfirllestur handrits og prófarkalestur:

Aðalsteinn Davíðsson

Setning:

Gutenberg

Prentun:

Grafík hf.

SJÁLFSMYNDIR

Flestallir listamenn hafa einhvern tímann á ferlinum litið í spegil og fest eigin ásjónu á mynd. Margir hafa þó gert það sem æfingu eða með þeim ásetningi einum að ná andlitssvipnum. Aðrir, og þeir eru mun færri, hafa unnið markvisst og gert raunverulegar sjálfsmyndir með reglulegu millibili sem eru afgerandi hluti af sköpun og frumleika viðkomandi listamanna.

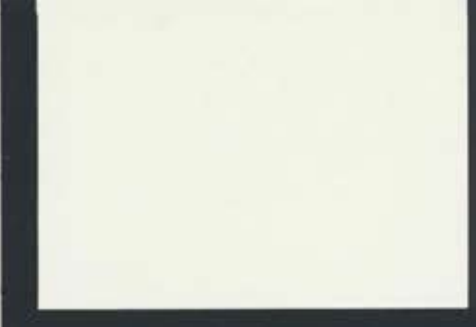
Frá fyrri skeiðum listasögunnar er fátt um raunverulegar sjálfsmyndir. Þekktasta dæmið frá fornklassískum tíma er sjálfsmynd af gríska myndhöggvaranum Fídías sem Plútarkos segir að sé að finna á skildi Apenu Promakos (Forvígis-Apenu) í verkinu Skjaldmeyjar (amasónur) í bardaga. Þó að finna megi einstaka sjálfsmyndir í handritalýsingum og gullsmíði frá miðöldum þá voru sjálfsmyndir sjaldgæft myndefni allt fram til loka miðaldar, en þá hófst mikil gróska í því. Ástæðan fyrir þessari vakningu er fyrst og fremst talin sú að á þessum tíma komu fram ný efni – olíulitirnir – og tækni, sem gerði listamönnum auðveldara fyrir að mála andlitsmyndir af fullkominni nákvæmni. Þá er einnig nefnd sú staðreynd að einmitt á þessum tíma koma höfundarnir fram í dagsljósið og byrja að árita (signera) myndverk sín, en fram að þessum tíma höfðu flestir höfundar listaverka verið ónefndir. En það sem skiptir kannski mestu máli fyrir þessa vakningu sjálfmyndarinnar er að einmitt í lok 15. aldar nær spegillinn – sérstaklega speglar frá Fenejum – í fyrsta sinn talsverðri útbreiðslu í Evrópu. En því má ekki gleyma að spegill er vafalítið nauðsynlegasta „tækið“ við gerð sjálfsmynda. Allt frá þessum tíma hefur mikið verið um sjálfsmyndir listamanna sem birtast á margvíslegan hátt í listasögunni. En kunnastar eru þó einar þrjár myndgerðir sjálfsmynda. Sjálfmynd þar sem listamaðurinn er einn myndefnið og er hann þá ýmist sýndur úr fjarlægð, við vinnu sína eða augliti til auglitis við sjálfan sig, sjálfsmynd þar sem listamaðurinn ljær þekktri persónu eða persónugervingi andlit sitt og sjálfsmynd af listamanninum í hópmynd og er hann þá oft falinn.

Það er ekki nokkrum vafa undirorpið að sjálfsmyndin fékk endurnýjað gildi í byrjun 20. aldar þegar listamenn kynntust kenningum Freuds um undirmeðvitundina, – hinn falda innri mann. Spurningin var ekki lengur eingöngu að líkjast fyrirmyndinni eða sviðsetja hana í gefnu umhverfi heldur að túlka og myndgera þær kenndir sem bærðust innra með listamanninum. Hann málaði nú ekki aðeins það sem hann sá eða virtist sjá, heldur málaði hann á dýptina jafnframt sem áhorfendum var boðið upp á raunverulegan myndlestur.

Þessi áhugi á sjálfsmyndinni hélst fram til þess tíma er abstraktmálverkið og formalisminn varð ríkjandi um miðbik aldarinnar en sú myndgerð gat auðvitað ekki þjónað hinni hefðbundnu sjálfsmyndagerð. Þó eru til þeir lista- og fræðimenn sem álíta „tilvistarverknað“ Jackson Pollock vera dæmi um hina fullkomnu og algeru sjálfsmynd!

Á síðastliðnum tveimur áratugum með endurkomu manneskjunnar inn í málverkið hefur aftur farið að bera á sjálfsmyndum listamanna og þá sérstaklega í conceptlistinni og performance þar sem listamaðurinn er oft í senn formræn stoð og megin myndefnið. eru þessar sjálfsmyndir gjarnan settar fram í ljósmyndum.

Í okkar stuttu listasögu hafa flestir listamenn dregið á blað eða málað eigið andlit, en þó af mismunandi mikilli alvöru. Margir hafa aðeins leitast við að ná andlitssvipnum og eru það oftast teikniæfingar sem listamenn hafa gert á sínum yngri árum. Aðrir hafa hins vegar notað eigin ásjónu sem raunverulegt myndefni í málverk sem eru fullkominn hluti af persónulegum stíl eða formskrift viðkomandi listamanna. Hvað varðar myndgerðina þá eru íslenskir listamenn einkar

íhaldssamir og mála sig oftast eina á léreftið, augliti til auglitis við sjálfa sig. Sigurður Guðmundsson lítur blæbrigðalaust á sjálfan sig/áhorfendur. Þórarinn B. Þorláksson er í rómantískum stellingum með hönd undir kinn og virðist djúpt sokkinn í hugsanir sínar. Jón Stefánsson gerði af sér fjölda sjálfsmýnda og er hann einn af fáum íslenskum listamönnum sem málar sig með pensil og pallett í hönd. Staða Jón í rýminu – $\frac{2}{3}$ – er svipuð í flestum þessum sjálfsmýndum og er greinilegt að hann hefur málað sig beint eftir spegilmyndinni, en munað að setja pallettið í rétta hönd! Júlíana Sveinsdóttir málar sig oft á á ólíkum aldurs skeiðum og má í raun lesa í gegnum sjálfsmýndirnar þær breytingar sem urðu í list hennar á löngum ferli. Ásgrímur Jónsson þrengir að andlitinu og beitir expressionískri litameðferð til að lýsa eigin andliti. Þeir Jón Þorleifsson, Snorri Arinbjarnar og Þorvaldur Skúlason ganga enn lengra í þessa átt og segja má að andlitið á Jóni – afgerandi litir og einföld teikning – sé aðeins orðin stoð eða átylla til að mála málverk. Jón Engilberts málaði af sér margar myndir og oft með miklum húmor. Á 7. áratugnum notar hann myndmál formleysismálverksins og dregur upp ásjónu sína með nokkrum hnitmiðuðum pensilstrofum um leið og hann gerir létt grín að sjálfum sér, en slík dirfska er reyndar sjaldséð í sjálfsmýndum íslenskra myndlistarmanna. Sverrir Haraldsson er einn af fáum sem bregður út af hefðbundnu sjónarhorni spegilsins og „skoðar“ sjálfan sig ofan frá. Var þetta sjaldséður frumleiki á þessum tíma. En frumleikinn átti eftir að magnast í sjálfsmýndum íslenskra listamanna og þá sérstaklega á síðastliðnum áratug. Hreinn Friðfinnsson, sem vinnur með ljósmyndir, sýnir sjálfan sig sem litinn dreng í einni og síðan sem fullorðinn mann í hinni. Er þetta einkar ljóðræn hugleiðing um tímann. Einar Hákonarson bitur á jaxlinn, starir í spegilinn og málar sig hispurslaust og agressíft á léreftið. En Helgi Þorgils Friðjónsson setur sjálfan sig á svið í Adamsklæðum með fjallasýn að baki. Maðurinn á myndinni ber svipmót höfundar, en það gera raunar flestar persónurnar í verkum listamannsins! Jóhanna Kristín Yngvadóttir segist í raun aldrei mála annað en sjálfa sig. Myndir hennar eru dimmar, óræðar og hlaðnar dramatískri spennu. Sjálfsmýndin hér er einkar athyglisverð fyrir þá sök að hún sýnir tvær myndir í sama málverki: listamanninn og „hinn“.

Það virðist nokkuð ljóst að sjálfsmýndir hafa orðið algengari á síðastliðnum árum. En það sem er kannski athyglisverðast er að ungir listamenn eru ekki að setja sig í neinar sérstakar stellingar heldur virðist sjálfsmýndin eðlilegur hluti af myndmáli þeirra og sköpunarverki. Það er ekkert verið að slá af frumleikanum og dirfskunni. Ekkert er gert til að taka fram fyrir hendurnar á málverkinu! Og þar erum við ef til vill komin að kjarna málsins. Hvað er sjálfsmýnd og /eða er hægt að tala um sjálfsmýnd yfirleitt? Hefðbundnar skilgreiningar segja að sjálfsmýnd sé verk sem hafi augljósa vísun til höfundar. En í raun þá er þetta ekki svona einfalt því þegar öllu er á botninn hvolft málar listamaðurinn sig eins og hann heldur að hann líti út og í mörgum tilfellum getum við sagt að listamaðurinn máli umframt allt umræðuna um sjálfan sig. Listamaðurinn er aldrei allur á léreftinu. Og þegar hann endurbyggir sjálfan sig á myndfletinum þá veit hann ekki nema hálfan sannleikann. En það sem skiptir kannski meira máli er hvernig listamaðurinn yfirfærir ásjónu sína á léreftið. Því að listamaðurinn þarf að nota ákveðið myndmál og þar sjáum við að stíllinn eða skriftin grípur ávallt inn í og málverkið byrjar að mála sig sjálft, því að þegar best lætur mála listamenn sjálfsmýndir í sama stíl eða með sömu skrift og málverk með öðru myndefni. Listamenn geta því í raun aldrei málað af sér „sannar sjálfsmýndir“, heldur eru þær ávallt hugarsmið sem þeir yfirfæra á tvíviðan flötinn. Raunveruleikinn sleppur ávallt úr greipum þess sem málar, því á milli höfundar og myndar er túlkunin og undirmeðvitundin með sínar sjálfstæðu meiningar. Þó svo að gerandinn og myndefnið sé hið eitt og hið sama þá er líkt og endra nær enginn sannleikur til í listum.

Á þessari sýningu, sem ber yfirskriftina sjálfsmýndir, er ekki leitast við að gera sögulegt yfirlit eða fræðilega úttekt á sjálfsmýndum íslenskra listamanna, heldur er stiklað í gegnum íslenska listasögu og reynt eftir mætti að velja margbreytileg og góð verk listunnendum til skemmtunar og yndisauka.

Gunnar B. Kvaran

MYNDASKRÁ

1. Arngrímur Gíslason, 1829–1887.
Sjálfsmynd, ca. 1870.
Blýantur og svartkrit, 32,2 x 24,5.
Þjóðminjasafnið.
2. Sigurður Guðmundsson, 1833–1874.
Sjálfsmynd, um 1850.
Olía á striga, 64,2 x 53,2 cm.
Þjóðminjasafnið.
3. Þórarinn B. Þorláksson, 1867–1924.
Sjálfsmynd, 1924.
Olía á striga, 23 x 18 cm.
Listasafn Íslands.
4. Þórarinn B. Þorláksson, 1867–1924.
Sjálfsmynd,
Olía á striga, 37,5 x 68 cm.
Svanhildur Gestsdóttir.
5. Þórarinn B. Þorláksson, 1867–1924.
Sjálfsmynd.
Olía á striga, 21 x 18,5 cm.
Eva Gestsdóttir.
6. Ásgrímur Jónsson, 1876–1958.
Sjálfsmynd.
Olía á striga, 55 x 45 cm.
Listasafn Íslands.
Úr safni Ásgríms Jónssonar.
7. Ásgrímur Jónsson, 1876–1958.
Sjálfsmynd, um 1947.
Vatnslitir á pappír, 33 x 26 cm.
Listasafn Íslands
úr safni Ásgríms Jónssonar.
8. Ásgrímur Jónsson, 1876–1958.
Sjálfsmynd, 1904.
Olía á pappa, 15 x 10 cm.
Listasafn Íslands
úr safni Ásgríms Jónssonar.
9. Jón Stefánsson, 1881–1962.
Sjálfsmynd, 1942.
Olía á striga, 111 x 95 cm.
Listasafn Íslands.
10. Jón Stefánsson, 1881–1962.
Sjálfsmynd.
Olía á striga, 63 x 52,5 cm.
Listasafn A.S.Í.
11. Jóhannes S. Kjarval, 1885–1972.
Sjálfsmynd, 1918.
Olía á striga, 29 x 25 cm.
Steinunn Guðmundsdóttir.
12. Jóhannes S. Kjarval, 1885–1972.
Sjálfsmynd, 1920.
Rauðkrit á pappír, 33 x 28 cm.
Kjarvalssafn.
13. Jóhannes S. Kjarval, 1885–1972.
Sjálfsmynd, 1920.
Olía á striga, 41 x 36 cm.
Kjarvalssafn.
14. Júlíana Sveinsdóttir, 1889–1966.
Sjálfsmynd, 1920.
Olía á striga, 48 x 38 cm.
Listasafn A.S.Í.
15. Júlíana Sveinsdóttir, 1889–1966.
Sjálfsmynd, 1932.
Olía á striga, 76 x 62,5 cm.
Listasafn Íslands.
16. Jón Jónsson, 1890–1982.
Sjálfsmynd, 1916.
Olía á striga, 22 x 23 cm.
Alfreð Guðmundsson.
17. Guðmundur Thorsteinsson, Muggur,
1891–1924.
Sjálfsmynd.
Blýantsteikning, 30 x 22,5 cm.
Listasafn Íslands.
18. Jón Þorleifsson, 1891–1961.
Sjálfsmynd, 1938.
Olía á striga, 82 x 31 cm.
Jarl Jónsson.
19. Finnur Jónsson, 1892.
Sjálfsmynd, 1915.
Vatnslitir, 44 x 31,5 cm.
Listasafn Íslands.
20. Gunnlaugur Blöndal, 1893–1962.
Sjálfsmynd, 1962.
Olía á striga, 54 x 44,5 cm.
Elisabet Blöndal.
21. Brynjólfur Þórðarson, 1896–1938.
Sjálfsmynd.
Olía á masonít, 44 x 31 cm,
Listasafn Reykjavíkurborgar.
22. Brynjólfur Þórðarson, 1896–1938.
Sjálfsmynd,
Blek á pappír, 30,5 x 23,5 cm.
Sigbjörn Þórðarson.
23. Brynjólfur Þórðarson, 1896–1938.
Sjálfsmynd, 1928–29.
Rauðkrit á pappír, 27 x 20 cm.
Sigbjörn Þórðarson.
24. Ásgeir Bjarnþórsson, 1899–1987.
Sjálfsmynd, 1922.
Litkrit, 27 x 27 cm.
Listasafn Íslands.
25. Sveinn Þórarinnsson, 1899–1977.
Sjálfsmynd, um 1965.
Olía á striga, 80 x 75 cm.
Karen Agneta Þórarinnsson.
26. Snorri Arinbjarnar, 1901–1958.
Sjálfsmynd.
Olía á striga, 42,5 x 42,5 cm.
Hörður Arinbjarnar.
27. Gunnlaugur Scheving, 1904–1972.
Sjálfsmynd.
Olía á striga, 51 x 42 cm.
Listasafn A.S.Í.
28. Þorvaldur Skúlason, 1906–1984.
Sjálfsmynd, 1930.
Olía á striga, 34,5 x 24,5 cm.
Listasafn Reykjavíkurborgar.
29. Þorvaldur Skúlason, 1906–1984.
Sjálfsmynd, 1933.
Olía á striga, 38 x 32,5 cm.
Listasafn Háskólans.
30. Jóhann Briem, 1907.
Sjálfsmynd, 1934.
Olía á striga, 38 x 31 cm.
Elín Briem.
31. Jóhann Briem, 1907.
Sjálfsmynd, 1932.
Olía á striga, 60 x 46 cm.
Katrín Briem.
32. Jón Engilberts, 1908–1972.
Sjálfsmynd, 1965.
Olía á striga, 100 x 70 cm.
Tove Engilberts.
33. Jón Engilberts, 1908–1972.
Sjálfsmynd, 1932
Olía á striga, 53 x 44 cm.
Tove Engilberts.
34. Ágúst Petersen, 1909.
Sjálfsmynd, 1954.
Olía á masonít, 53 x 42 cm.
Listamaðurinn.

35. Nína Tryggvadóttir, 1913–1968.
Sjálfsmynd.
Olía á striga, 45 x 38 cm.
Listasafn A.S.Í.
36. Gunnar Gunnarsson, 1914–1977.
Sjálfsmynd, 1940.
Olía á striga, 78 x 68 cm.
Listasafn Íslands.
37. Sigurður Sigurðsson, 1916.
Sjálfsmynd, 1944.
Olía á striga, 92 x 70,5 cm.
Listasafn Íslands.
38. Sigurður Sigurðsson, 1916.
Sjálfsmynd, 1944.
Olía á striga, 92 x 70,5 cm.
Listasafn A.S.Í.
39. Louisa Matthíasdóttir, 1917.
Sjálfsmynd, 1982.
Olía á striga
40. Kristján Davíðsson, 1917.
Sjálfsmynd, 1974.
Blek á pappír, 25,5 x 23,5 cm.
Listamaðurinn.
41. Örlýgur Sigurðsson, 1920.
Sjálfsmynd, 1976.
Vatnslitir, 42 x 29,5 cm.
Listamaðurinn.
42. Ásgerður Búadóttir, 1920.
Sjálfsmynd, 1949.
Steinþrykk, 45 x 35 cm.
Listamaðurinn.
43. Jóhannes Jóhannesson, 1921.
Sjálfsmynd, 1943.
Olía á striga, 55 x 46 cm.
Listamaðurinn.
44. Eiríkur Smith, 1925.
Sjálfsmynd.
Vatnslitir, 53 x 70 cm.
Hörður Sveinsson.
45. Sveinn Björnsson, 1925.
Sjálfsmynd, 1987.
Olía á striga, 115 x 105 cm.
Listamaðurinn.
46. Sverrir Haraldsson, 1930–1985.
Sjálfsmynd, 1977.
Blönduð tækni á pappír, 59,5 x 72 cm.
Haraldur Sverrisson
47. Bragi Ásgeirsson, 1931.
Sjálfsmynd, 1951.
Olía á striga, 62 x 45 cm.
Listasafn Reykjavíkurborgar.
48. Hringur Jóhannesson, 1932.
Sjálfsmynd, 1973.
Olía á striga, 80 x 120 cm.
Listamaðurinn.
49. Alfreð Flóki, 1938–1987.
Sjálfsmynd, 1959.
Blýantur á pappír, 34 x 29,5 cm.
Guðrún Nielsen.
50. Gylfi Gíslason, 1940.
Sjálfsmynd, 1970.
Blek á pappír, 23 x 21 cm.
Listamaðurinn.
51. Hreinn Friðfinnsson, 1943.
Sjálfsmynd, 1971.
Ljósmynd, 2 x 35 x 32 cm.
Hlíf Svavarsdóttir.
52. Einar Hákonarson, 1945.
Sjálfsmynd, 1983.
Olía á striga, 100 x 70 cm.
Listasafn Íslands.
53. Gunnar Örn, 1946.
Sjálfsmynd, 1979.
Olía á striga, 200 x 210 cm.
54. Rúrí, 1951.
Sjálfsmynd, 1976.
Blönduð tækni.
Listamaðurinn.
55. Ólafur Lárusson, 1951.
Sjálfsmynd, 1983.
Blönduð tækni, 56 x 56,5 cm.
Listamaðurinn.
56. Þór Elís, 1952.
Sjálfsmynd, 1988.
Myndband.
Listamaðurinn.
57. Vignir Jóhannsson, 1952.
Sjálfsmynd, 1987–1988.
Olía á striga, 100 x 90 cm.
Listamaðurinn.
58. Helgi Þorgils Friðjónsson, 1953.
Sjálfsmynd.
Olía á striga, 182,5 x 125,5 cm.
59. Jóhanna Kristin Yngvadóttir, 1953.
Sjálfsmynd, 1987.
Olía á striga, 170 x 140 cm.
Listamaðurinn.
60. Árni Ingólfsson, 1953.
Sjálfsmynd, 1980.
Blönduð tækni, 100 x 100 cm (tvær myndir).
Listamaðurinn.
61. Daði Guðbjörnsson, 1954.
Sjálfsmynd, 1985.
Olía á striga, 97 x 79 cm.
Listamaðurinn.
62. Steingrímur Eyfjörð, 1954.
Sjálfsmynd, 1978–88.
Cybacrome, 24 x 34 cm.
Listamaðurinn.
63. Jón Óskar, 1954.
Sjálfsmynd, 1988.
Blönduð tækni, 170 x 132 cm.
Listamaðurinn.
64. Harpa Björnsdóttir, 1955.
Sjálfsmynd, 1987.
Blönduð tækni, 96,5 x 68 cm.
Listamaðurinn.
65. Erla Þórarinsdóttir, 1955.
Sjálfsmynd, 1986.
Olía á tré, 213 x 93,5 cm.
Listamaðurinn.
66. Hulda Hákon, 1956.
Sjálfsmynd, 1987.
Blönduð tækni, 120 x 127 cm.
Listamaðurinn.
67. Guðrún Tryggvadóttir, 1958.
Sjálfsmynd, 1987.
Olía á striga, 110 x 51 cm.
Listamaðurinn.
68. Svanborg Matthíasdóttir, 1958.
Sjálfsmynd, 1986.
Olía á striga, 90 x 70 cm.
Listamaðurinn.
69. Hallgrímur Helgason, 1959.
Sjálfsmynd, 1987–1988.
Olía á striga, 40,5 x 30,5 cm.
Listamaðurinn.
70. Einar Garibaldi Eiríksson, 1964.
Sjálfsmynd, 1987.
Akril á striga, 116,5 x 175 cm.
Listamaðurinn.

